

Gulzige vreters en irriterende

Hoewel de eikenprocessierupsen vaak als eerste het nieuws halen, veroorzaakt een voorjaarstrio van groene eikenbladroller en de kleine en de grote wintervlinder de meeste schade bij Nederlandse bomen. Een overzicht van opvallende vreters en irriterende brandharen.

Tekst Leen Moraal / Beeld Alterra, Plantenziektkundige Dienst, Jan Winter, Gert Fortgens en A. van Frankenhuyzen

Het aantal meldingen over de eikenprocessierups (foto 1) is in 2005 afgenomen, maar er was wel een toename van het aantal zware aantastingen. Bijna de helft van alle waarnemingen komt uit Gelderland, een kwart uit Limburg. In vergelijking met voorgaande jaren is het aantal meldingen uit Gelderland toegenomen door het langzaam noord/oostwaarts verschuiven van de populatiegrens. De noordelijkste lijn lag in Overijssel tussen Hattem en Almelo. Uit Noord-Brabant kwamen weinig meldingen, maar het zou kunnen dat daar intensieve, preventieve bestrijdingscampagnes de waarnemingen drukken.

Om tot een eenvormige en verantwoorde bestrijding van de eikenprocessierups te komen is een leidraad geschreven: www.brabant.nl/eiken-

www.gelderland.nl. Op bepaalde plekken volstaat branden of zuigen. In andere situaties kan de rups bestreden worden met een bacteriepreparaat. In de leidraad wordt rekening gehouden met zeldzame vlindersoorten.

Voorjaarstrio

Al vroeg in het voorjaar, bij het schuiven van de knoppen, werd al behoorlijk aan de eik gevreten door de groene eikenbladroller (*Tortrix viridana*) (foto 2) en de kleine wintervlinder (*Operophtera brumata*) (3). Vaak is er tegelijkertijd nog een derde in het spel: de grote wintervlinder (*Erannis defoliaria*) (4). Ondanks dat de meldingen stijgen is de laatste in de minderheid. De hoogtepunten die het voorjaarstrio mochten beleven waren in 1996 en 1997. Toen werden in het hele land op grote schaal eiken in bossen en lanen compleet kaalgevreten. Dat heeft indertijd veel bomen zodanig verzwakt dat de eikenprachtkever kansen kreeg om bomen binnen te dringen en plaatselijk eikensterfte veroorzaakte. De groene eikenbladroller zit uitsluitend op eik. De beide wintervlinders hebben wel een voorkeur voor eik, maar vreten ook het blad van andere boomsoorten. Zo waren er in 2005 meldingen van vraat in eik,

brandharen

- 1 Eikenprocessierups
- 2 Groene eikenbladroller
- 3 Larve van de kleine wintervlinder
- 4 Rups van de grote wintervlinder
- 5 Larven van bladwesp
- 6 Larven van lindebladwesp

esdoorn, lijsterbes, meidoorn, krentenboom, beuk en haagbeuk.

Vogelpoepjes op els

In een binnentuin in Rotterdam zaten tientallen merkwaardig wit bepoederde larven op het blad van *Alnus glutinosa*. Het ging om de bladwesp (*Eriocampa ovata*) (5). De 2 cm lange larven zien er een beetje uit als vogelpoepjes. Dit masker is waarschijnlijk bedoeld als bescherming tegen natuurlijke vijanden. Na de verpopping ontstaan er kleine, zwarte, wespachtige insecten die hun eitjes in de nerven van het elzenblad leggen. De uitkomende larven zitten aan de onderzijde van het blad en vreten er gaten in. Het betreft een inheemse soort, maar deze is sinds 1946 nooit meer door waarnemers van Alterra gemeld.

Lindebladwesp op eik

Op verschillende plaatsen, onder andere in het Arboretum Trompenburg in Rotterdam, werd de larve van de lindebladwesp (*Caliroa annulipes*) (6) waargenomen. Ze zitten in groepen aan de onderzijde van het blad en vreten aan de epidermis. Het blad kan daardoor helemaal verdorren. De slijme-

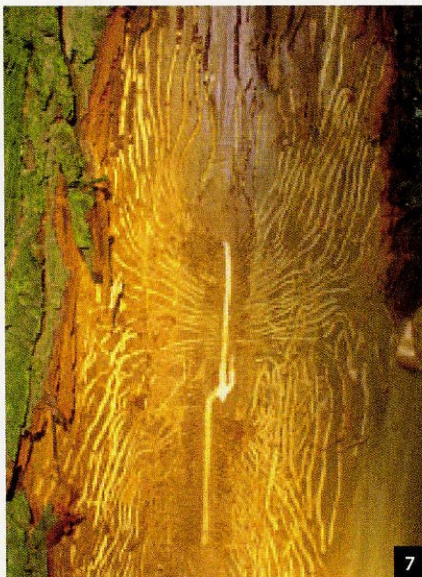

rige, groene larven zien er uit als naaktslakjes. Ze bereiken een lengte van ongeveer 1 cm en verpoppen in de grond. Er kunnen 2-3 generaties per jaar optreden. Vooral jonge bomen en bomen in plantenkassen worden aangetast. De lindebladwesp kan ook bij eik voorkomen. De vruchtboombladwesp, *Caliroa cerasi* is een aanverwante soort en heeft slijmerige, zwarte larven. Deze soort is vooral op vruchtbomen en meidoorns te vinden.

Thujabastkever

In 2004 was het landelijk nieuws in de media: massale sterfte van *Thuja*, *Chamaecyparis* en *Juni* ▶

Aantasting door de Japanse thujabastkever.

perus. Het betrof zowel haagconiferen in de straat, als oude, beeldbepalende Thuja's op kerkhoven en landgoederen. In korte tijd stierven de bomen af en onder de schors zat een wirwar van gangetjes (7), met daarin 2-3 mm grote, bruine kevers. Het was de Japanse thujabastkever (*Phloeosinus rudis*). Behalve deze Japanse kever was ook zijn Zuid-Europese zus *Phloeosinus aubei* voor het eerst in Nederland actief.

Thujabastkevers zijn zwakteparasieten. Waarschijnlijk heeft de extreem droge zomer van 2003 de coniferen zodanig verzwakt dat de thujabastkever kon toeslaan. Dat neemt niet weg dat we met een nieuw fenomeen te maken hebben. In 2005 was het groeiseizoen voor coniferen gunstig met voldoende regen. Slechts enkele aantastingen bij coniferen in Rotterdam en Driebergen werden geconstateerd. Verder ging bij het oorlogsmonument in Nieuw-Loosdrecht een bijna vijftig jaar oude Thuja dood. Daarvan is een stuk stam apart gehouden. In het voorjaar van 2006 bleken er volop overwinterende larven en kevers van de Japanse thujabastkever in te zitten. Er zijn dus restpopulaties aanwezig van waaruit zich, tijdens een droog groeiseizoen, mogelijk weer grootschalige plagen kunnen ontwikkelen.

Plakker in zomereik

In Apeldoorn zijn flinke aantallen rupsen van de plakker (*Lymantria dispar*) (8) in de zomereiken aangetroffen. Uit de gegevens van Alterra blijkt dat de plakker sinds 1946 vooral de Noord-Brabantse bosgebieden (Peelgebied) heeft kaalgevretten. Incidenteel is de plakker ook wel elders waargenomen, maar nog nooit zo ver noordelijk als Apeldoorn. De plakker is een harige rups die vooral op eiken leeft en wel 75 mm lang kan worden. De rupsen zitten vaak op de stammen te zonnen. Ze verpoppen op de boom en aan de stambasis tussen de vegetatie. De vlinders verschijnen eind juli en leggen hun eitjes in hoopjes

op de stam die ze afdekken met bruine haren. Zo overwinteren de eitjes.

Bastaardsatijnvlinder

In de eiken in Noord-Brabant waar tegenwoordig de stoet eikenprocessierupsen voorbijtrekt, zaten in de jaren zestig en zeventig de rupsen van de bastaardsatijnvlinder (*Euproctis chryorrhoea*) (9). Tegenwoordig komt deze soort vooral voor in de kuststreken op duindoorn en meidoorn. Ook deze rupsen hebben, net als de eikenprocessierups, irriterende haren. Groenvoerziens in Velsen wilden de plantsoenen met aangetaste *Cotoneaster* niet schoffelen. Ook in Schiedam zijn deze rupsen in *Cotoneaster* waargenomen en in Rotterdam hebben ze het op de iepen voorzien.

De tot 40 mm lange, harige rupsen zijn te herkennen aan twee helderoranje bobbeltjes op het achterlijf. Na de verpoping in juli verschijnen er satijnwitte vlinders. In augustus komen de jonge rupsen uit de eitjes. Die vreten nog enkele weken van het blad en maken daarna leerachtige nesten in de twijgen van bomen en struiken waarin ze overwinteren.

Witvlakvlinder niet kieskeurig

In een natuurterrein bij Wassenaar werden de prachtig gekleurde rupsen van de witvlakvlinder (*Orgyia antiqua*) (10) aangetroffen. Vooral jonge bomen moesten het ontgelden. De rupsen zijn grijs met rode vlekken en gele strepen. Op de kop en aan de achterzijde zijn zwarte haarpenseeltjes ingeplant. Op de rug dragen ze vier opvallende, gele borsteltjes. De haren kunnen jeuk veroorzaken. In Rotterdam werden deze rupsen bij tienjarige iepen gemeld. De rupsen zijn weinig kieskeurig en vreten allerlei bomen en tuinplanten kaal. In 1992 was er een plaag in Lisserbroek waarbij de rupsen massaal de woningen binnentrokken. ■

Oproep waarnemers

Sinds 1946 worden plagen op bomen en struiken geïnventariseerd door een landelijke groep vrijwilligers. Dit gebeurt in het kader van LNV-onderzoek om nieuwe invasies al in een vroeg stadium te ontdekken en om de relatie tussen plagen en klimaatverandering te onderzoeken. In dit artikel zijn enkele aantastingen in stedelijk en landschappe-

lijk groen nader uiteengezet. Een overzicht van aantastingen in bossen en natuurgebieden wordt jaarlijks gepubliceerd in het vakblad Natuur, Bos en Landschap. Alterra wil haar netwerk van waarnemers graag vitaal houden. Beheerders en andere belangstellenden kunnen zich aanmelden bij Leen Moraal:

E leen.moraal@wur.nl of T (0317) 47 78 81. Na aanmelding wordt een informatiepakket toegestuurd. Mochten er problemen zijn bij het op naam brengen van een aantasting dan kunnen de insecten ter determinatie ingezonden worden. Meer informatie over plaaginsecten is te vinden op www.insectenweb.nl.

8

Insecten Top Tien 2005

- 1 Eikenprocessierups (*Thaumetopoea processionea*)
- 2 Kleine wintervlinder (*Operophtera brumata*)
- 3 Paardenkastanjeemot (*Cameraria ohridella*)
- 4 Spinselmotten (*Yponomeuta spp.*)
- 5 Koningsschildluis (*Pulvinaria regalis*)
- 6 Grote wintervlinder (*Erannis defoliaria*)
- 7 Wilgenhoutrups (*Cossus cossus*)
- 8 Perenprachtkever (*Agrilus sinuatus*)
- 9 Horzelvlinder (*Sesia apiformis*)
- 10 Groene eikenbladroller (*Tortrix viridana*)

9

10

- 8 Rupsen van de plakker
- 9 Larve van de bastaardsatijnvlinder
- 10 Larve van de witlakvlinder